

IZ ISTE EDICIJE

Margaret Mičel, SUTRA JE NOVI DAN
Natanijel Hotorn, SKERLETNO SLOVO
Štefan Cvajg, NESTRPLJIVO SRCE
Fjodor Dostojevski, KOCKAR
Vilijam Šekspir, HAMLET
Vilijam Šekspir, ROMEO I JULIJA
Čarls Dickens, TEŠKA VREMENA
Ivo Andrić, NA DRINI ĆUPRIJA
Boris Pasternak, DOKTOR ŽIVAGO
Virdžinija Vulf, GOSPOĐA DALOVEJ
Virdžinija Vulf, TALASI
Fjodor Dostojevski, BELE NOĆI / JADNI LJUDI
Fjodor Dostojevski, ZAPISI IZ MRTVOG DOMA
Sinkler Luis, DODSVORT
Džon Kleland, FANI HIL

TOMAS HARDI

Povratak iz tuđine

Prevela s engleskog
Tatjana Bižić

 Laguna

Naslov originala

Thomas Hardy

THE RETURN OF THE NATIVE

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

Povratak iz tuđine

Sadržaj

Predgovor	13
---------------------	----

Prva knjiga – Tri žene

1. Lice na kome vreme ne ostavlja mnogo traga	17
2. Na pozornici se pojavljuje čovečanstvo, ruku podruku s nevoljom	22
3. Zemaljski običaji	29
4. Zastanak na glavnom putu	51
5. Običan svet je zbunjen	57
6. Silueta naspram neba	71
7. Kraljica noći	86
8. Oni što su zatečeni tamo gde je rečeno da nema nikog	94
9. Vođen ljubavlju, pronicljivi čovek stiže do strategije	100
10. Očajnički pokušaj ubeđivanja	111
11. Nečasnost jedne časne žene	121

Druga knjiga – Dolazak

1. Novosti o pridošlici133
2. Stanovnici Blums Enda se pripremaju138
3. Kako se iz jednog malenog zvuka rodio veliki san .143
4. Justejšu su povelili u pustolovinu149
5. Kroz mesečinu160
6. Dvoje licem u lice.168
7. Savez lepote i čudnovatosti181
8. Čvrstina je otkrivena u nežnom srcu.191

Treća knjiga – Očaranost

1. „Um je moj meni kraljevstvo“.205
2. Novi tok događaja izaziva razočaranje211
3. Prvi čin drame stare kao samo vreme221
4. Čas blaženstva i mnogi časovi tuge.236
5. Izrečene su oštre reči i usledila je bura245
6. Jobrajt odlazi i raskid je potpun.253
7. Jutro i večer jednoga dana261
8. Nova sila uzburkava struju276

Četvrta knjiga – Zatvorena vrata

1. Još jedan susret kraj jezera287
2. Skoljen nedaćama, ali peva294
3. Polazak u bitku protiv utučenosti.306
4. Primenjena je gruba prisila319
5. Putovanje preko vresišta.327
6. Sklop okolnosti i njihovo dejstvo na jednog pešaka . 332
7. Tragični susret dvoje starih prijatelja.343
8. Justejša sluša o dobroj sreći i vidi zlo.351

Peta knjiga – Otkriće

1. „Zašto se daje vidjelo nevoljniku“ 361
2. Jarko svjetlo pada na pomračeno razumevanje . . . 370
3. Justejša se odeva jednog crnog jutra 380
4. Služba poluzaboravljenog 389
5. Jedan stari potez nehotice ponovljen 395
6. Tomazina se prepire s bratom i on piše pismo . . . 402
7. Uveče 6. novembra 410
8. Kiša, tama i brižne lutalice. 418
9. Vidici i zvuci zbližavaju lutalice. 428

Šesta knjiga – Ono što se dešavalo posle

1. Neizbežni korak napred 441
2. Tomazina hodi kroz zeleno kraj Rimskog puta . . . 451
3. Klim vodi ozbiljan razgovor sa sestrom 455
4. Vedrina se vraća u Blums End,
a Klim pronalazi svoj životni poziv. 461

O autoru. 473

*Dobro ti jutro,
Pozdravih tugu,
Mišljah da daleko sam negde ostavio tu drûgu,
Al' polako, polako,
Ona me voli jako;
Tako je blaga, i privrţena meni na tom putu što sam utro.
Obmanuo bih je
I umakao bez nje,
Ali jao! tako je blaga meni i privrţena na putu što sam utro.**

* Dţon Kits, iz *Endimiona*. (Prim. prev.)

PREDGOVOR

Vreme u koje pretpostavljamo da su se sledeći događaji odvijali moglo bi se odrediti negde između 1840. i 1850. godine, kada je stara krčma ovde nazvana *Badmut* još zračila ne sasvim zgaslim sjajem veselih džordžijanskih vremena i čuvala još dovoljno ugleda da neodoljivo privuče romantičnu maštovitu dušu samotnog obitavaoca.

Pod opštim imenom Egonsko vresište, datim ozbiljnoj pozornici ove priče, objedinjena su tipska vresišta koja u stvarnosti nose različita imena, njih barem desetak; po svojoj suštini i izgledu ona su manje-više sva jedno te isto, iako je to njihovo prvobitno jedinstvo, ili delimično jedinstvo, sada unekoliko prikriveno nametljivim pojasevima i odsečcima u nejednako meri uspešno pooranim ili pošumljenim.

Prijatno je sanjariti o tome da je neko mesto u tom prostranstvu, čija je jugozapadna četvrt ovde opisana, možda vresište onog kralja Veseksa iz predanja – kralja Lira.

T. H.

Jul 1895.

PRVA KNJIGA – TRI ŽENE

1

Lice na kome vreme ne ostavlja mnogo traga

Subotnje popodne u novembru bližilo se sutonu i ogromno prostranstvo neograđene divljine zvano Egdonsko vresište tamnelo je iz trena u tren. Jedan kupolasti beličasti oblak koji je zaklanjao nebo nad glavom bio je kao šator što je natkrovio čitavo vresište.

Kako je nebo bilo zastrveno tim bledim zaklonom, a zemlja vrlo tamnim rastinjem, linija obzorja na kojoj su se sastajali jasno se isticala. Pri takvom kontrastu vresište se zaodenuo prividom prvog nastupa noći još pre nego što je kucnuo njen astronomski čas: ovde je tama zavladała već uveliko iako je na nebu i dalje izrazito vladao dan. Neko ko bi se zatekao napolju sekući žutilovku i pogledao nebo bio bi sklon da nastavi posao; spustivši pogled odlučio bi, međutim, da uveže nasečeno šiblje u svežanj i pođe kući. Udaljeni rub gde se zemni svet spaja sa svodom kao da razdvaja vreme podjednako kao i tvar. Površina pustare pod vresom dodaje samim izgledom svog tkiva još pola sata noći; isto tako bi mogla da zadrži zoru, rastuži podne, najavi mrgodno bliženje oluja tek u povelju i zamračuje ponoć bez mesečine u mrklinu što uliva jezu i trepet.

Zapravo je tačno u tom prelaznom času utapanja u noćnu tamu nastupala veličanstvena i osobena divota Egdonske

pustare i niko ko se u takvo jedno vreme nije tu zatekao ne bi mogao da tvrdi da ju je razumeo. Najbolje se ona može osetiti kad se ne vidi jasno, u taj čas i sate koji slede pre osvita najpotpunije deluje na čoveka i najpotpunije se razotkriva; tada i samo tada priča svoju pravu priču. Egdonsko vresište je zaista u bliskom srodstvu s noći i kad se noć pojavi, to uzajamno privlačenje opaža se u njegovim senkama i opštoj slici. Sumračno prostranstvo humaka i udolina kao da se izdiže i u čistom skladu susreće s večernjim smrknućem, vres istače tamu podjednako brzo koliko je nebo izliva. Tako se tmina u vazduhu i tmina na zemlji slivaju u crnom bratimljenju, sastajući se na pola puta.

Egdonska pustara se sad ispunjava napregnutom budnošću, jer kad sve drugo utone u mir i kloni se snu, vresište kao da se budi i počinje da osluškuje. Svake noći to titansko obličje kao da nešto iščekuje; ali čekalo je ono, tako neuznemireno, toliko stoleća, dok je toliko toga drugog trpelo lomove da sad nije moguće zamisliti da čeka išta osim jednog poslednjeg loma – poslednjeg svrgnuća.

Oni koji vole to prostranstvo uvek ga se sećaju s nekom primesom neobične i dobrostive skladnosti. Nasmešena cvetna polja i voćnjaci ne mogu to da postignu jer oni su u večnom skladu jedino sa životom o kome se ima reći mnogo šta lepše nego o ovom našem današnjem. Sumrak se udružuje s krajolikom Egdonskog vresišta da bi izniklo nešto veličanstveno bez imalo surovosti, upečatljivo bez imalo razmetljivosti, nešto naglašeno u svojoj prekornosti, veličanstveno u svojoj jednostavnosti. Ista ona svojstva koja često daju zatvorskom proćelju mnogo više dostojanstva nego što ćemo videti u proćelju dvaput većeg dvorca daju i ovom vresištu izvesnu oplemenjenost, kakvu neka mesta čuvena po lepoti one vrste što je svi priznaju ne poseduju ni izdaleka. Vedri vidici lepo se slažu s vedrim vremenima, ali avaj, šta kad vremena nisu vedra! Ljude češće muči što im se mesta po njihovom mišljenju suviše nasmešena rugaju svojom

vedrinom nego što ih pritiska okolina prožeta suviše tužnom senkom. Divlji Egdon se obraća jednom tananijem i ređem nagonu, jednoj emociji usvojenoj ne tako davno kao ona što reaguje na vrstu lepote koju nazivamo ljupkom i dražesnom.

Pitanje je, zaista, ne bliži li se neosporavana vladavina te izvorne lepote svom zahodu. Nova dolina Tempe mogla bi biti jalova pustolina na dalekom severu; čovekova duša bi mogla nalaziti sve prisniji sklad u stvarima sumorne spoljašnjosti, odbojne našoj vrsti u njenoj mladosti. Bliži se, čini se, vreme, ako već nije i stiglo, kada će nenametljiva veličanstvenost neke pustare, mora ili planine biti u saglasju samo s raspoloženjima onih najmisaonijih u ljudskom rodu. I na kraju bi najobičnijem turisti mesta kao što je Island mogla postati ono što su mu sada vinogradi i vrtovi puni mirte u južnoj Evropi; i on će prolaziti ne obraćajući pažnju na Hajdelberg i Baden, žureći od alpskih visova ka zatalasanom pesku uz holandsku obalu oko Sheveningena.

Najsvesrdniji asketa bi se mogao mirne savesti prošetati po Egdomskom vresištu – otvarajući dušu takvim uticajima ostajao bi sasvim u granicama zadovoljstva njemu dozvoljenih. Bar su boje i lepote dosad tako prigušene pripadale svima po pravu rođenja. Samo u jeku leta, kad je duh najbodriji, ozarilo bi se vresište vedrinom do izvesne mere. Uobičajenije se do pune siline dospevalo svečanom ozbiljnošću, a ne jarkošću, i ta bi silina često do najviše svoje tačke stizala u vreme zimske zatamnjenosti, bura i magli. Egdon bi tada doživeo da mu se osećanja uzvrate jer oluja je bila njegova ljubavnica, a vetar prijatelj. Nastanile bi se tad u njemu čudne prikaze i prepoznali bismo u njemu prvobitni lik onih divljih oblasti nevidela koje nejasno osećamo oko sebe u ponoćnim snovima o begu i propasti, a budni nikad o njima ne mislimo sve dok neki ovakav predeo ne oživi san.

Sada je to jedan predeo u savršenom skladu s čovekovom prirodom – ni pun jeze, ni mržnje, a ni ružan; ni banalan, ni

bez smisla, niti krotak; nego, kao i čovek, nepravedno vređan, ali istrajan; a uz to nekako jedinstveno gorostasani i tajanstveni u svojoj senovitoj jednolikosti. Kao i kod nekih ljudi koji su dugo živeli izdvojeni, usamljenost kao da je ostavila pečat i na njegovom licu. Usamljeničko je to lice, i slute se na njemu tragične mogućnosti.

Ovaj sumračni, zabačeni, starinski kraj spominje se u Knjizi strašnog suda.* Opisan je u njoj kao divljina obrasla vresom, žutilovkom i trnjem – Trnjak. Slede njegova dužina i širina date u ligama; i mada tačna vrednost te stare mere nije sasvim pouzdano ustanovljena, po brojevima bi se moglo zaključiti da se od tada pa do danas površina Egdona gotovo uopšte nije smanjila. *Turbaria bruaria* – pravo da se radi ogreva seče tresetno tlo vresišta – navodi se u toj drevnoj povelji u odnosu na ovaj okrug. „Zarasla u vres i mahovinu“, kaže Liland** o ovom tamnom pojasu tla.

To su bar bile jasne činjenice o ovom predelu – dalekosežni dokazi koji pružaju pravo zadovoljstvo istraživaču. Egdon je oduvek bio isti kakav je i danas, neukrotiv, pomalo otpadnički. Civilizacija mu je bila neprijatelj; i otkad su biljke iznikle na ovom svetu, egdonsko je zemljište uvek bilo zaodeveno u to isto starinsko smeđe ruho, prirodno i neizmenjivo odelo jedne određene geološke formacije. U vernosti toj jedinoj časnjoj odori nazire se izvesna žila satire u odnosu prema taštom ljudskom oblačenju. Čovek u odelu modernog kroja i boje izgleda tu na vresištu čudno i tuđe. Gde je zemlja u takvoj praiskonskoj nošnji, i čoveka hoćemo da vidimo u najstarijoj, najjednostavnijoj odeći.

* Popis zemlje i stanovništva sastavljen 1086. godine, po naređenju Vilijama Osvajača. (Prim. prev.)

** Džon Liland (*John Leland*, 1506–1552), engleski pesnik i antikvar. Od 1534. do 1543. putovao je po Engleskoj prikupljajući materijal za svoje veliko delo o istoriji i starinama te zemlje, koje nije uspeo da objavi za života – objavljeno je tek dva veka posle njegove smrti. (Prim. prev.)

Posedevši naslonjeni na glogov panj, u taj čas na razmeđu popodneva i noći, u dolini na sredini Egdona gde oko ne pro- niče ni do čega izvan kruga vrhova i grebena što opasuju pu- staru, znajući da je od preistorijskih vremena sve oko vas i pod vama neizmenjeno kao što su i zvezde nad vama, pronalazite protivtežu strujama promena što vam odnose misli namučene nezadrživim novinama. Ima u toj veličanstvenoj netaknutoj zemlji nekakve pradrevne postojanosti na koju čak ni more ne može da položi pravo. Ko može da kaže za neko more da je staro? Sunce ga prokuvava, Mesec mesi; more se obnavlja svake godine, svakog dana, svakog sata. More se menja, polja se menjaju, reke, sela i ljudi se menjaju, ali Egdon ostaje isti. Njegove površi nisu ni toliko strme da bi ih nevreme erodiralo ni toliko ravne da bi stradavale od poplava i taloženja nanosa. S izuzetkom jednog vremešnog puta i još vremešnije mogile, o kojima će se uskoro govoriti – za dugog svog postojanja oni su se i sami gotovo kristalizovali i pretvorili u delo prirode – čak ni najsitnije nepravilnosti nisu izazvali kramp, plug ni lopata, nego su se sačuvalе kao otisci prstiju poslednje geološke promene.

Spomenuti put preseca nižu ravan pustare s kraja na kraj obzorja. Na mnogim delovima trase on je položen preko starog seoskog puta što se odvaja od velikog zapadnog rimskog puta Vija Icenijana, ili Ikenild strit. Ove večeri o kojoj je ovde reč putnik namernik bi primetio da je, mada se smrklo već dovolj- no da zamuti manje naglašene crte pustare, bela površina puta ostala gotovo isto tako jasno vidljiva kao usred dana.